

A
KLASSZIKUS KULTÚRA

ÍRTA
BARANYAI LIPÓT

PARTHENON

A Parthenon-Egyesület e mai közgyűlésében néhány olyan kérdést szeretnék felvetni, amelyek közül egyesek a múltra, mások a jelenre vonatkoznak, de valamennyien a klasszikus kultúrában gyökereznek és ezzel a kultúrával szemben foglalnak állást, E kérdések keretében olyan témákat is érintek majd, amelyek korunk aktuális problémái közé tartoznak és ennekfolytán alkalmasak arra, hogy azokat érvelésünk, vagy — ha szabad így mondanom — propagandánk tárgyává tegyük.

I.

Az első kérdésem, miért és hogyan van az, hogy Európa szellemi életét kétezer esztendőn keresztül a klasszikus kultúra determinálta; miért és hogyan van az, hogy az európai szellem mindig és mindenkor a klasszikus kultúrából merített inspirációt és impulzust további kibontakozásához.

Tudom, hogy ez a kérdés nem új; sőt, nagyon régi, olya« régi, mint maga az európai kultúra. De elismétlése mégis aktuális, mert — ha szabad ezt a szót másodszor is használnom — a propagandának a meggyőző ereje nemcsak az érvekben, hanem a dolgok ismétlésében is rejlik.

A választ keresve, magát a hellén kultúrát kell önmagában, a maga belső lényegében szemügyre vennünk.

Amikor egy-egy kort — akár a hellént, akár mást — kulturális szempontból helyezünk a megítélés mérlegére, akkor azt a kort elsősorban nem a história által feljegyzett eseményeiben kell megismernünk, hanem legfőképpen azt kell kihámozunk belőle, ami értékében maradandó és ennekfolytán minden későbbi kor számára is okulásul szolgál. Minden korszak annyit ér, amennyit maradandó értékekben az utána következőkre ráhagy. Más mérték nincs; ez az egyetlen igazán emberi mérték.

De mi a maradandó? A históriába való mélyebb bepillantás azt mutatja, hogy az emberi életnek, az ember érzéseinek és gondolatainak vannak típusai, amelyek az idők folyamán változatlanok maradnak; mint Tukydidés mondja, változatlanok maradnak «mindaddig, míg az emberi természet ugyanaz marad». Ez pedig két-három évezred folyamán semmit se változik; Goethe szerint «die Menschheit schreitet fort, aber der Mensch bleibt immer derselbe». Akármilyen messze lapozzunk is vissza a történelem könyvében, mindig ugyanazzal az emberrel, az embernek ugyanazokkal a jó és rossz tulajdonságaival találkozunk; az ember erényeiben és hibáiban, szenvedélyeiben és önmegtartóztatásában, hiúságában és szerénységében, amb'dóiban és rezignációjában. várakozásaiban és csalódásaiban, szerelmében és gyűlöletében, hűségében és hűtlenségében mindig ugyanaz marad; ugyanaz marad abban a törekvésében is, hogy a maga életét, éppen úgy, mint a felebarátai és az utódai életét, a lehető legteljesebbé, a lehető legboldogabbá formálja.

Az ember alaptermészetének ez a változatlansága mondja meg, hogy mi a maradandó. Maradandó az, ami az örökké változatlan emberhez szól, ami az ember örökké változatlan problémáit ragadja meg egyik vagy másik vonatkozásban.

Minden kornak vannak ilyen maradandó megnyilatkozásai; ebben minden korszak megegyezik egymással. Ha mégis distinguálunk, ennek oka az, hogy vannak a históriában szerencsés korszakok, amelyek a maradandó értékek területén qualitative nagyobbat, quantitative többet alkotnak, mint más kevésbé szerencsés korszakok. Hogy ez miért van így, azt nem tudjuk; erről az oldaláról nézve az emberiség fejlődése bizonyos ciklikus hullámzást mutat; olyan ez, mint a hernyó mozgása: megtorpan, hogy újra előrelendüljön és csak azért tud előrelendülni, mert éppen megtorpan.

Az előrelendülésnek kivételesen szerencsés korszaka az a Krisztus előtti néhány évszázad, amelyre a hellén kultúra kibontakozása esik. Ez a korszak a maga széles látókörével, emelkedett gondolkodásával és szublimált lelkületével a maradandó értékeknek olyan gazdag kincstárát hagyta az utókorra, amelyet az emberiség az azóta eltelt kétezer esztendő alatt soha felülmúlni nem

tudott; ellenkezőleg, az utókor két évezreden keresztül ebből az örökségből gazdálkodott.

Ez a nyitja annak, hogy a hellén kultúra kétezer esztendőn keresztül élt és él ma is. Él nemcsak azért, mert alkotásainak fizikai maradványai ma is vonzó objektumai a turista kuriozitásának és a tudós ismeretvágyának, hanem él legfőképpen azért, mert szellemi alkotásai kétezer esztendőn keresztül inspirálták és irányították azt a folyamatot, amely a keresztény Európa képét és kultúráját kialakította.

Érdemes, sőt szükséges ezzel kapcsolatban azt is tudakolni, vajjon mi képesítette a helléneket arra, hogy ennyire átütő erejű és ennyire időtálló szellemi teljesítményt tudtak kifejteni.

Hellas előnyös geográfiai fekvése és kedvező klimatikus viszonyai egymagukban nem adnak kielégítő magyarázatot. Más népek is éltek és élnek hasonló konstellációban, mégsem emelkedtek a szellemi alkotó erőnek abba a régiójába, amelyet a hellének elértek. Nyilvánvaló tehát, hogy a hellének nem külső környezetükből, hanem belső tulajdonságaikból merítették szellemi erőiket.

A hellén embernek két legkiemelkedőbb lelki tulajdonsága az individualizmus és a szociális érzék volt; a kettő azonban nem ellentét, hanem éppen fordítva: ideális együttesé alakult benne.

Individualizmusából fakadt az annyira közismert versengő hajlama. Versengett mindenkivel, de önmagával is; versengett nemcsak azért, hogy jobb és nemesebb legyen a másikkal, hanem azért is, hogy önmagát is jobbra s nemesebbé tegye. Viszont szociális érzékéből fakadt az a ritka készsége, amellyel individuális érdekeit a szociálisnak alá tudta rendelni és amellyel a közösségből kiemelkedő, vezetésre teremtett individuumot követni és neki engedelmessé tudott. Az individuum a közösségben gyökerezett, a közösség pedig az individuum erényein sarkallott. És ebből az irgylésreméltó eszményi együttesből formálódtak ki a hellén karakter jellegzetes vonásai. A hellén idealista volt; ideáljai kedvéért — ellentétben a rómaival (és talán a mai emberrel is) minden anyagi haszonnál le tudott mondani és minden önérdekekkel szemben közömbös tudott maradni. A világot mindig a tiszta ideális célok szempontjából önzetlenül szemlélte és gondolkodása eszközévé a logikát tette meg. Ebből az önzetlen szemlélődés-

ből és ennek eszközéből, a logikából — folyik a hellén elmének a valósághoz és egyben az igazsághoz való ragaszkodása; ugyan-csak ebből folyik az az utolérhetetlen stílusérzék és harmóniaszeretet is, amellyel a hellének — tudósok, költők és művészek egyaránt gondolataikat szavakba, versekbe, architektúrába vagy szulptúrába öntötték.

Ezek azok a belső lelki és szellemi kvalitások, amelyek a hellén elmék teremtő erejét táplálták és amelyek képessé tették őket arra, hogy koruk életének folyásából az örök értékűt kihámozzák és azt — egyszerű, de mindig előkelő, nemes formába öntve — gazdag örökségként hagyják rá Európára. Ebből az örökségből fejlődött ki az a szellemi inventárium, amelyet európai kultúrának nevezünk. Oda, a hellén eszmevilágba nyúlik vissza a literatúránk, a képzőművészetünk, a filozófiánk és általában mindaz, amit szellemtudománynak nevezünk. Maga a kereszténység is a hellén [ath.rn.0s2](#) f éraban nőtt nagyra és a christianizált hellén ideológia lett a keresztény gondolat erős szellemi támasztéka. Ha ez így van, — és semmi kétség, hogy csakugyan így van — akkor bátran állíthatjuk, hogy mi európaiak valamennyien Hellas szellemi gyermekei és következőképp a hellén kultúra hordozói és folytatói vagyunk.

Ez a hellén-európai kultúra az Ilias és az Odysseia eseményeitől számított háromezer esztendő alatt időben és térben fejlődött és terjedt, tartalmában gyarapodott és gazdagodott, de belső lényegében és értékében nem változott. Mindvégig megtartotta praedomináns pozícióját; meghódította Amerikát és eljutott a világ minden tájára, de sohasem került idegen befolyás alá. A maga kincseit pazarul osztogatta, de nem recipiált soha semmit; egyetlen kivétel az ó-testamentum, amelyet a christianizmus hozott magával keleti hazájából. A hellén-európai kultúra tehát minden más kultúrától különböző, történelmi fejlődésében független és önálló szellemi közösség, amely háromezer esztendőn keresztül csak önmagából merített és csak önerejéből fejlődött szerves egészzé; nem volt rá hatással sem a kínai, sem a perzsa, sem a török, sem az arab, sem más nép. A hellén kultúra és a mai kultúra között tehát csak a fejlődést jelző időbeli különbség van; az egyik a múlt, a másik a jelen.

Mi ebből a konklúzió? Az, hogy a hellén kultúrát a mai kor emberének is szükségképpen tudomásul kell vennie, mert az egyiket a másik nélkül elképzelni nem lehet, A kettő együtt adja az európai művelődés családfáját. Ha ezt a fát a gyökéretéről ledöntjük, a törzs s a korona egész bizonyosan elhal; maga a gyökér talán újra kihajt. A klasszikus kultúrát tehát nem lehet mellőzni, nem lehet nélkülözni; minden kornak újra meg újra állást kell vele szemben foglalnia. Ezek az állásfoglalások sohasem azonosak; mindig mások, mert mindig az állásfoglaló kor gondolkodásából fakadnak és annak észjárásához igazodnak. Egyik állásfoglalás a másikat követi, egyik «renaissance» a másik helyébe lép; és ezeknek a megismétlődő állásfoglalásoknak és az egymást követő «renaissance»-oknak a történelmi sorozata az, amit humanizmusnak nevezünk. A mi mai korunk állásfoglalásának a kialakulása is megindult. Olyan tekintélyek nyilatkoztak meg, mint a Duce, az olasz fascizmus megalapítója és Hitler Adolf, a német nép vezére. A Führer az 1933-ban Nürnbergben megtartott pártnapon ezeket mondta: «Wir aber wissen von uns, dass im Altertum und in der neuen Zeit der arisch-nordische Mensch stets die zwingende Synthese gefunden hat zwischen der gestellten Aufgabe, dem Zweck und dem gegebenen Material. Sein freier schöpferischer Geist ist sich immer gleich geblieben . . . Und es ist daher kein Wunder, dass jedes politisch heroisches Zeitalter in seiner Kunst sofort die Brücke sucht zu einer nicht minder heroischen Vergangenheit. . . und daher üben auch die unsterblichen Leistungen der alten Völker immer wieder ihre anziehende Wirkung aus . . .»

Ez a német nép vezérének az állásfoglalása; meggyőző bizonyossága annak, hogy valóban minden kor újra meg újra megformulálja a maga állásfoglalását az antik kultúrával szemben.

II.

A második kérdésem a jelenre vonatkozik és azt tudakolja, hogy a ma embere várhat-e még valamit a klasszikus kultúrától, és ha igen, mit várhat tőle?

Ez a kérdés szolgáltatott indítékot arra a konferenciára, amelyet három évvel ezelőtt itt, Budapesten rendeztek meg és amelyre

Európa legkitűnőbb humanistái jöttek el, hogy véleményüket elmondják. A konferencia irományai ki is adattak; ezek az irományok a témát jóformán minden oldaláról megvilágították és igen tanulságos állásfoglalásokat tartalmaznak.

Az anyag olyan nagy, hogy azt egy rövidre szabott előadás keretében kimeríteni nem lehet; nincs is meg hozzá a kompetenciám. Ezért a témának csupán egy szegmentumára, a technikai haladásnak a humanizmushoz való viszonyára szorítokozom. Két okból választom ki a témának ezt a részét. Először azért, mert a humanizmus ellenfelei legfőképpen éppen a technikai fejlődésre támaszkodnak, amikor a klasszikus kultúra avultságát hangoztatják; másodsor azért, mert mesterségemnél fogva a témának ehhez a részéhez állok legközelebb, ehhez értek leginkább.

Bizonyos, hogy mi és az előttünk élő három-négy nemzedék a technikai fejlődésnek soha nem látott tempóját és fokát érte el. A természettudomány a kutatásnak olyan metódusait és a gondolkodásnak olyan szisztémáit építette ki, amelyek az embernek a természetfeletti uralmát hihetetlen mértékben megnövelték és megerősítették; ezzel párhuzamosan haladt előre a gazdaságtudomány, amely a technikai vívmányok gyakorlati hasznosításának a módozatait kutatta és találta meg. A kettő együttműködéséből az anyagi gazdagságnak olyan mértéke állott elő, amelyhez képest nemcsak a hellének, hanem az előttünk élő összes nemzedékek valóban koldusszegények voltak.

E gazdagság birtokát az emberiség kerek száz esztendőn keresztül háborítatlanul élvezte és e zavartalan száz esztendő joggal keltette benne azt a hitet, hogy fizikai jólétét, amelyért elődei annyit és oly keservesen küszködtek, örökre biztosította. A kerek száz év előtti állapothoz képest az ember valóban hasonlíthatatlanul jobban él; a munkaidő megrövidült, a munka fizikai terhe könnyel) bedett, ellenértéke emelkedett; jobb az ember táplálkozása, jobb a ruhája, lakása, fűtése, világítása; szinte korlátlan a mozgási képessége, van rádiója, mozgóképszínháza és más sokféle berendezése, amelynek segítségével munkája végeztével örömet és szóra kozást törekszik magának teremteni.

Szóval, az anyagi jólét fénykorát éltük; és úgy látszott, hogy e mellett a társadalom lelkileg is egyensúlyban volt. A jólétnek és

a lelki egyensúlynak ez a harmóniája a század fordulója körül érte el a csúcspontját. Ettől kezdve — még pedig már az első világháborút megelőző években — hanyatlás állott be, amelyet akkor alig észleltünk, mert benne éltünk. Ma azonban, harminc-negyven esztendő távlatában, az akkor megindult hanyatlás tisztábban és határozottabban bontakozik ki előttünk; talán azért, mert azóta is folytatódott. Növekvő nervozitás kapott lábra, az ember az események irritáló hatásával szemben fogékonyabb, — a dolgok megítélésében ingadozóbb, nézeteiben határozatlanabb lett; itt is, ott is kesernyés kedvetlenség és elégedetlenség kezdett mutatkozni. Pedig az anyagi jólét akkor még semmit, vagy csak alig észrevehetően hanyatlott. Azóta a helyzet lényegesen romlott és súlyosbodott. Most pedig több mint tíz esztendeje olyan válságban vagyunk benne, amelyhez foghatót az elmúlt száz esztendőben egyet se találunk. Úgy tanultuk, — és a múltban így is láttuk — hogy a depressziókat kísérő (vagy azokat kiváltó) pesszimizmus mindig hamarosan eloszlott, a bizalom visszatért és a hanyatlást ismét a fel lendülés és az optimizmus korszaka váltotta fel. Most az egyszer nem így történt; a pesszimizmus megmaradt, kimélyült és végül — mindjárt a harmincas évek legelején — valóságos morális kollapszusba torkollott. Mi ennek az oka; mi az oka annak, hogy az ember lelki rezisztenciája, amely azelőtt mindig, minden bajból kiségitett, egyszerre így cserbenhagyott bennünket.

A választ hiába keressük a legújabb eseményekben, a most folyó háborúban vagy az azt közvetlenül kiváltó okokban. Sokkal messzebb kell visszanyúlnunk; az egész elmúlt évszázad fejleményeit kell szemügyre vennünk.

Mintegy két évvel ezelőtt került a kezembe egy könyv, amely a Harvard Business School professzorainak néhány válogatott társadalomtudományi értekezését foglalja magában. Ebben a könyvben bukkantam Donham tar árnak «Material Progress and Social Discontent» című tanulmányára, amely éppen ezzel az én témámmal foglalkozik. A meglepő benne az, hogy a kérdést — ezért hivatkozom is reá — teljesen humanista szellemben kezeli és a humanista észjárás eszközeivel törekszik annak a megfejtését is megközelíteni.

Donham professzor a kérdés megválaszolásában a Biblia ige-

íéből indul ki, amely szerint: nemcsak kenyérral él az ember! Anyagi jólét és emberi elégedettség nem szükségszerűen korrelatív dolgok. A kettő járhat együtt, de járhat külön-külön is; az ember kisebb jólétben is lehet nagyon boldog és viszont nagyobb jólétben is lehet nagyon szerencsétlen.

Ha az elmúlt évszázad szellemi irányzatát tüzetesebben megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy Donham professzornak igaza van. Szembeszökő az a változás, amely ennek az aránylag rövid időszaknak, mindössze száz esztendőnek a folyamán az ember gondolkodásában végbement.

Gondolkodásunkat jóformán kizárólag és csakis a materiális világ és ennek jelenségei kötötték le. Egyoldalúakká lettünk. Ennek az egyoldalúságnak megvolt a maga tagadhatatlan nagy eredménye: a technikai haladás és ezzel párhuzamosan az anyagi jólét emelkedése. De megvolt a hátránya is: elhanyagoltuk önmagunkat, az embert. Furcsa, hogy ez megtörténhetett velünk, a humanista Európával, amely mindig és mindenekfelett magával az emberrel, ennek a társadalomhoz való viszonyával foglalkozott és mindig arra törekedett, hogy az embert minél harmonikusabban illessze bele korról-korra változó környezetébe. Tévútra kerültünk; a technika minden képzeletet felülmúló haladása és káprázatos eredményei elkapattak bennünket; azt hittük, hogy a technikai tudományok módszereit és ideológiáját magára az emberre és az emberi társadalomra is alkalmazni lehet. Ebben tévedtünk! Elfelejtettük, hogy a technikai tudományok tárgya a fizikai természet, amely azonos körülmények között mindig azonosan reagál. A szellem-tudományok tárgya viszont az ember, akit nem lehet a fizika törvényei szerint kezelni; az ember élő lény, érez, gondolkodik, akaratosa van és magatartása más, magasabbrendű törvények szerint igazodik.

így történt, hogy az ember gondolkodása a materiális fejlődés bűvkörébe került; jóformán egyetlen princípiuma az efficincia lett. Többet, jobbat, olcsóbbat produkálni; ez volt a cél s a jelszó! Becsületes, jóhiszemű meggyőződése volt mindenkinek, hogy többet, jobbat és olcsóbbat produkálva, a humánus igényeinek is eleget teszünk, mert emelkedik a jólét, csökken a munkaidő és növekszik a munka bére. Ez volt a teória és ez hosszú időn

keresztül be is vált. A technika egyik csodát a másik után produkáta. A mezőgazdaság ma ott tart, hogy gépei és egyéb technikai eszközei segítségével a mainál sokkal nagyobb népességet is könnyű szerrel tudna élelemmel ellátni; az ipar pedig szinte korlátlan mértékben ontja mindazt, ami szükséges, hogy az ember célszerűen öltözködjék, egészséges lakásban lakjék és általában a legkisebb áldozattal a legnagyobb kényelmet érje el. Megvolna tehát minden technikai előfeltétele annak, hogy — érdeme és igényei szerint mindenki el legyen látva azzal, ami kell, hogy ő maga megelégedett életet éljen és gyermekeiből ugyanolyan elégedett embert neveljen. Erinek ellenére mégis azt látjuk, hogy a század fordulója körüli állapothoz képest szegényedünk és igen sokan vannak, akiknek a jólét lehetőségéből kevesebb jut, mint amennyit nekik juttatni szeretnénk. Alig 8—10 évvel ezelőtt az Amerikai Egyesült Államokban, Angliában és Németországban, amelyek lakossága akkor kerek 230 milliót tett ki, 21 millió munkanélkülit tartottak számon, ami azt jelenti, hogy a családtagokat is ideszámítva, a lakosságnak több mint egynegyed része volt munka híján, megfosztva attól, hogy kenyerét megkeresse és a kereseti lehetőség biztonságának a tudatában nyugodtan éljen.

Hol a hiba? Nyilván nem az anyagi jólét technikai előfeltételeiben, mert ezek soha teljesebben adva nem voltak, mint éppen ma; nem is a technikai tudományokban, mert ezek a maguk feladatát valóban bámulatra méltó tökélyel oldották meg. A hiba abban van, hogy a természetet és annak erőit hatalmunk alá hajtottuk ugyan, de ezzel a hatalommal nem tudunk úgy élni, hogy az valóban az emberiség üdvét és javát szolgálja. Itt volt és itt van ma is a hiba. Korunk egyik legjelesebb gondolkodója, Bergson, akit a három évvel ezelőtt Budapesten megtartott humanista konferencián is idéztek, ezt a következőképpen foglalta szavakba: « . . . l'outillage de l'homme est un prolongement de son corps . . . Dans ce corps démesurément grossi, l'âme reste . . . trop petite pour le remplir, trop faible pour le gouverner ». Valóban így van; a humánium a technika fejlődése mögött messze elmaradt, sőt talán vissza is fejlődött, mert érdeklődésünk az emberi élet lényege iránt csökkent és mindinkább a materia fele fordult.

Így vélekednek a filozófusok és ezzel a véleménnyel be is érhetnök, ha nem szólalnának meg a kételkedők, akik úgy okoskodnak, hogy ebben a kérdésben nem lehet csak a filozófusokra támaszkodni, nem lehet csak őket kompetensnek elfogadni, mert a «métier» szükségképpen egyoldalúakká és a technikával szemben elfogultakká teszi őket. Ergo: *audiatur et altera pars!* Szerencsére a másik táborban, a technikusok táborában is igen szép számmal vannak, akik ugyanúgy gondolkodnak és ugyanúgy látják a dolgokat, mint a filozófusok. A sok autoritás közül hazánk fiához, a Nobel-díjas Szentgyörgyi Albert professzorhoz folyamodom, aki valóban meglepő pártatlansággal fejtette ki a technika és a humánnum közti különbséget. Szerinte a technikai tudományoknak etikájuk nincsen; irányítójuk az utilitarizmus. A technikus, a maga emberi érzéseit és megfontolásait félretéve, kizárólag a matériát tartja szem előtt és csak a technikai optimumot törekszik elérni; semmi mást! A szellemtudományok ezzel szemben mindent a humánnum, vagyis az ember belső érzelmi világa, lelki és szociális igényei szempontjából mérlegelnek és ítélnék meg; azt kutatják és arra tanítanak, hogy miként kell emberileg, a magunk és az összesség érdekében helyesen gondolkodnunk és helyesen cselekednünk. Innen van az, — mondja Szentgyörgyi — hogy a technika nem kultúrát, hanem csupán civilizációt teremt; rideg, üres keretet, amelyet a humánnumnak, a kultúrának kell kitöltenie. Ha ezt a keretet egy adott korszakban kitölteni nem tudjuk, az individuum egyoldalúvá válik, a társadalom pedig egyensúlyát veszti, A mi korunkban szórói-szóra ez történt; a civilizáció üres keret maradt, amelybe lelket, emberi tartalmat önteni eddig nem tudtunk. Ellenkezőleg a civilizáció az ember korábbi, megszokott tradícióit és életformáit, amelyekben az ember jól és otthonosan érezte magát, sok vonatkozásban megváltoztatta és gyökeresen átalakította; megszűnt az életviszonyok stabilitása, az ember elvesztette a biztonságérzetét és a társadalmon a kétség s az aggodalom lett úrrá; ez lett korunk legkarakterisztikusabb vonása!

Példaképpen a városi élet átalakulására utalok, amely valaha — nem is olyan régen — a szociális élet mintaképe volt. Néhány évtized alatt az európai nagyvárosok óriási technikai centrumokká fejlődtek, hatalmas erőművekkel, ipartelepekkel» laboratóriumok-

kai, kereskedelmi és forgalmi organizációval. Ezek a centrumok a szó társadalmi értelmében véve, nem városok, hanem technikai műhelyek; agglomerációk, amelyek lakói külsőségeiben színes, de alapján véve nagyon tartalmatlan, sivár életet élnek. Az emberek nagyrésze, talán többsége — anyagi viszonyaihoz képest — szanatóriumban vagy kórházban születik, élete folyamán hol az egyik, hol a másik kerületben lakik, gyerekeit hol az egyik, hol a másik iskolába járattja; és amikor életereje elhagyja, meghalni visszamegy a kórházba, bizonyosan másikba, mint amelyből élete útjára elindult; és aztán eltemetik, idegenek közé, akiket soha életében nem látott, akikhez soha semmi köze nem volt. Így él a modern város modern embere; állandó otthon és állandó környezet nélkül. A nagyvilágba ekként kilökött ember kényelemben, külső csillogásban és anyagi jólétben bizonyosan nyert, de erkölcsi javakban annál többet veszített; megtartotta az individualitását, de elvesztette annak társadalmi gyökereit.

Ha a jelennek ezt a szomorú képét egy pillanatra itthagyjuk és tekintetünket régen elmúlt időkre fordítjuk vissza, azt látjuk, hogy a hellén kultúra nagy ereje legfőképpen abból a harmonikus szintézisből eredt, amelyben az individuum és a társadalom összefonódott. Az egyének és a társadalomnak ezt az ideális szintézisét csak a környezet állandósága tudja létrehozni. A környezet az embert formálja, disciplinálja, meghatározott életmódra, vallási és világi tradíciókra megtanítja és ezek resp. kitalálását belőle ki is váltja. Az individuum ezzel nem veszít, sem az értékéből, sem a méltóságából. Ellenkezőleg, nyer és gyarapszik, mert tere nyílik arra, hogy — ősi hellén módra — nemes versenyre keljen embertársaival és önmagával és versengve munkálkodjék a maga körében az örök emberi cél elérésén; azon, hogy mind a maga, mind a felebarátai és az utódai életét teljessé, megelégedetté és boldoggá formálja. Ebben áll a környezet állandóságának felbecsülhetetlen értéke; a modern város embere ezt az értéket jórészt elvesztette a nélkül, hogy kárpótlást kapott volna érte. Az így izolált ember érzés- és gondolatvilága átalakult, elferdült; gondolkodásában a tradíció helyét a változó, értékítéletében az abszolútum helyét a relatív foglalta el. Az individuum talaját veszítette, «déraciné» lett. A társadalmak pedig szomorú dezintegráció képét mutatják.

Bizonyos, hogy jórészt ez a dezintegráció — a külső materiális és a belső érzelmi világ közötti összhang hiánya — az oka annak, hogy az ember elégedetlen, hogy lelki rezisztenciája legyengült, hogy aggodalom és félelem lett úrrá a lelkeken s hogy az emberek stabilitást és ennek a stabilitásnak új formáit és új garanciáit követelik.

Ki vagy mi felelős mindezért? Senki és mindenki! Nem egyes emberek, nem a társadalom egyik vagy másik rétege idézte fel azt, ami bekövetkezett. Folyamat ez, amely se nem új, se nem természetellenes. A haladás és a stabilitás örökös konfliktusának egyik, két-séggkívül nagyon kiélezett felújulásával állunk szemben. Az emberiség az ilyen konfliktust mindig megoldotta; most is meg fogja oldani, mert meg fogja találni azt az arany középutat, amely a materiális haladás és a szociális egyensúly ideális állapotához elvezet vagy oda visszavezet. Dimenzióiban a feladat persze mérhetetlenül nagyobb, mint bármikor ezelőtt; nagyobb, mert túlrövid idő alatt túlaagy változások — túlnagy haladás — szakadtak reánk. Az egyensúlyt meg kell és meg is fogjuk találni; meg fogjuk találni az átmenetet az elmúlt száz esztendő technikai gondolkodásából az előttünk álló következő korszak új humanizmusához. Ez az új humanizmus persze nem azt jelenti, hogy pusztítsuk el, amit a technika teremtett, hogy bontsuk le a városainkat és menjünk vissza a falura, ahonnan nagyon sokan származunk. Nem; csak azt jelenti ez az új humanizmus, hogy a technika csodáit meg kell szoknunk, meg kell tanulnunk velük helyesen bánni. Nem szabad bennük bálványt látnunk; éppen úgy, mint ahogy Hellas fiai se láttak bálványt sem az ekében, sem a guruló kerekű, forgó tengelyű szekerben, sem a rokkában, pedig az ő idejükben mindez volt olyan csoda, mint a mi időnkben a gőzeke, a gépkocsi vagy a mechanikai szövészék. Pusztá eszközök ezek, amelyek nagyon hasznosak, de az emberi élet lényege szempontjából nagyon közömbösek. Sublimáltabb gondolkodással és emlékedettebb látókörrrel el fogunk jutni oda, ahol elődeink voltak, ahol ismét üdvös és hasznos harmóniába tudjuk foglalni azt, amit a technika nyújt és azt, ami az ember örökké változatlan belső lényegéből fakad. Hogy mennyi idő alatt és hogyan fog ez végbemenni, nem tudjuk, de érezzük, hogy a tisztulás folyamata megindult és — ha nagy áldozatok árán

is — előbbre jut. A harcot a jelenben és a jövőben fogjuk megvívni de fegyvereink javát a múltból és a múlt keretében elsősorban a klasszikus ókor eszmevilágából fogjuk meríteni, amelynek ereje és soha el nem múló nagysága éppen abban rejlett, hogy felismerte azt, ami az ember örök lényege és felismerte azt is, hogy ezt a «változtalan, örök emberi lényegét — a humánumot — hogyan lehet és hogyan kell az élet folyton változó körülményeivel és formáival olyan összhangba hozni, amely az emberiség boldogulását és elégedettségét szolgálja. Ezt sem a jdenből, sem a jövőből megtanulni nem lehet. Evégből okulásért csak a múlthoz fordulhatunk; ebben — az okulás lehetőségében — van a klasszikus kultúrának gazdag értéke s ma élő és az eljövendő nemzedékek szempontjából.

Idézem Teleki Pál gróf szavait, aki a Corvin-rend ezidei ünnepi vacsoráján elmondott beszédjét ekként végezte: «A má-nak, mint korszaknak, egészen kezdetén van a világ . . . vajú-dások, világháborúk robbanásai sejtetik Európa új korszakra át-alakulásának méreteit. A ma érdekelt és aktív tömegek nagyságá-ból következtethetjük, hogy sokáig fog tartani, amíg csak formát is ölt a nagy átalakulás. Hová vezetnek, mit hoznak a következő századok . . . nem tudhatjuk. Bizonyára sok újat . . . De bizonyára felelevenül, renaissance-át éli majd sok régi is. A végtelen felé . . . törekvő ember . . . elhanyagol képességeket, emberi mivoltának egyes, sőt széles tereit. Amíg a XIX. század hatalmasra nőtt erői még az anyagiakért vívnak egymással kérlelhetetlen harcot ... a XX. század szellemisége és lelkiisége már egyensúlyt keres . . . Valami új, körvonalozatlan és több lelki tartalmat kereső szellemi-ség látszik ébredezni, egy új humanizmus.» íme, néhány rövid mon-datban ugyanaz, amit az imént fejtegettem.

Ezzel a végére is jutottam annak, amit a Parthenon-nak ezen a mai közgyűlésén — úgy éreztem — bemutatkozásul el kellett mondanom. Tudom, hogy a témát nem merítettem ki. Nem is lehet; mert ha egy előadás keretében végezni lehetne velem, akkor nem lenne sem értelme sem célja annak, hogy ezt a mi «ran e-non»-unkat kerek huszonöt esztendővel ezelőtt megalapítottuk, azóta fenntartjuk és továbbra is fenn akarjuk tartani.

Szeretném, hogy ez a Parthenon sokáig éljen és nemzedékről nemzedékre megújhódva s felfrissülve, ne csak megérje, hanem túl is élje azt az egész bizonyosan elkövetkező boldogabb kort amely a mi nagy problémáinknak megoldását meg fogja hozni Evégből mi is, utódaink is sokszor fogunk még egybegyűlni a «Parthenon» szellemi tűzhelye körül, hogy a magunk és az utánunk következők boldogulásán munkálkodjunk. Adja Isten, hogy így legyen!

Mi a « Parthenon » ?

A «Parthenon» A Klasszikus Műveltség Barátainak Egyesülete, mely 1914 óta áll fenn, a görög-latin műveltség maradandó értékeinek szenteli munkásságát. Küzd elsősorban a klasszikus műveltség alapjaira épített humanisztikus gimnáziumért; ezen túl az ókor máig is élő szellemi kincseit kívánja a magyar művelt közönség elé tárni: könyvekben, előadásokban és az egyesületi élet sokféle megnyilatkozásaiban.

A «Parthenon» 1941-ben két könyvsorozatot indít meg. Az egyiknek keretében görög és latin klasszikusokat kíván mintaszerű kétnyelvű kiadásban a nagyközönség elé bocsátani: a fordit ásta a legkiválóbb költőinket, íróinkat és tudósainkat nyerte meg. A másik sorozat mintegy 100 oldalas kis kötetekben az ókor és napjaink szellemi és tárgyi kapcsolatait óhajtja élénk esszékben a művelt magyar ember elé tárni.

Mindkét sorozat egy-egy évben megjelent köteteit a 25 pengős évi tagdíj ellenében ingyen kapják a «Parthenon» tagjai.

Az Egyesület klasszikus színházelőadások rendezésében is részt vesz; ezekre az előadásokra tagjai kedvezményes árban vásárolhatják meg jegyeiket.

A társaság elnöke Baranyai Lipót, m. kir. titkos tanácsos, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, alelnöke: Praznovszky Iván, ny. rk. követ és megh. miniszter, és Huszti József egyetemi tanár, főtitkára Radvánszky Antal báró. A kiadványok szerkesztőbizottságának elnöke Vladár Gábor dr., m. kir. titkos tanácsos, kúriai tanácselnök.

Tagsági jelentkezések és levelek a főtitkári hivatalhoz, (V., Szabadság-tér 9.) intézendők.